

Рене САНДРЕТТО

**ГЛОБАЛІЗАЦІЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ.
ЗАХИСТ НЕТРАДИЦІЙНИХ ПОГЛЯДІВ**

Резюме

Розглянуто діяльність ТНК як один із проявів глобалізації та їх вплив на світову торгівлю. Проаналізовано основні підходи щодо визначення взаємозв'язку між глобалізацією та національним суверенітетом. Обґрунтовано новий підхід щодо виникнення, визначення і класифікації етапів розвитку глобалізації.

Ключові слова

Глобалізація, національний суверенітет, нова економіка, ТНК, транснаціональна торгівля.

© Рене Сандретто, 2003.

Сандретто Рене, доктор, професор, Університет ім. Люмієра, Ліон-2, Франція.

I. Вступ

У цій роботі я прагнув обґрунтувати важливе, але неоднозначне питання про те, як впливає глобалізація на національну владу, а саме: чи призведе глобалізація до зниження або повного зникнення національного суверенітету?

Незважаючи на такий широкий і філософський підхід, саме це питання є центром дискусії, оскільки воно тісно пов'язане з так званою «ною економікою».

У першу чергу, обґрунтовуючи дану проблематику, необхідно звернути увагу на суттєве значення, із статистичної точки зору, транснаціональних корпорацій (ТНК), які належать до одного з найважливіших (якщо не найважливішого) проявів глобалізації. Далі буде коротко показано, як розвиток ТНК вплинув на світову торгівлю.

На основі цих двох моментів я обґрунтую проблему впливу глобалізації на національний суверенітет. На думку більшості економістів, глобалізація нині є безпрецедентною. Глобалізація – це новий стан світового устрою, поштовхом до появи якого стала технологічна революція, – головна складова «нової економіки». Однак деякі економісти вважають, що сучасна глобалізація є лише відродженням старих процесів. У цій роботі я хотів би обґрунтувати саме такий нетрадиційний підхід.

II. ТНК: статистичний підхід

Епітет «всюдисущий», мабуть, найкраще відображає розвиток ТНК, які всюди, незалежно від свого місцезнаходження, почувуються чудово. Всюдисущість означає присутність водночас у різних місцях (тут і там).

Окрім статистичних даних, наведених у табл. 1, які самі собою не мають суттєвого значення, у цій роботі буде показано вагу ТНК на основі деяких порівнянь за 1998 р.

Порівняння 1. У 1998 р. оборот «General Motors» (найбільшої промислової корпорації у світі) дорівнював валовому внутрішньому продукту (ВВП) Австрії (а також ВВП Фінляндії).

Порівняння 2. Оборот «Ford» (другої за розмірами промислової корпорації) у тому ж році перевищував ВВП Норвегії та дорівнював ВВП Греції і Португалії разом узятих.

Порівняння 3. Оборот «Mitsubishi» (третьої за величиною промислової корпорації) у 1998 р. був більшим за ВВП Польщі.

Порівняння 4. Оборот «Samsung» (сьомої найбільшої промислової корпорації) за звітний 1998 р. перевищував ВВП Португалії, а також був більшим за загальну вартість ВВП Чехії, Словаччини та Угорщини разом узятих.

Порівняння 5. Оборот двох перших ТНК («General Motor» та «Ford») у 1998 р. був більшим за ВВП Індії та приблизно дорівнював ВВП Австралії.

Порівняння 6. Оборот трьох перших провідних корпорацій («General Motors», «Ford» та «Mitsubishi») у тому самому році перевищував сумарну вартість ВВП Росії та Білорусі, а також був більшим за ВВП усієї Африки.

Порівняння 7. Оборот перших чотирьох ТНК («General Motors», «Ford», «Mitsubishi» та «Royal Dutch & Shell») дорівнював вартості ВВП Китаю.

Таблиця 1

Провідні промислові ТНК (1998 р.)

ТНК	Оборот, млрд. французьких франків	Зайнятість, тис. чол.
1. General Motors (США)	861,18	847,0
2. Ford (США)	751,84	371,7
3. Mitsubishi (США)	716,44	35,0
4. Royal Dutch & Shell (Великобританія)	655,59	101,0
5. Exxon (США)	610,88	79,0
6. Toyota (Японія)	576,00	150,7
7. Samsung (Корея)	474,08	260,0
8. General Electric (США)	404,99	239,0
9. IBM (США)	388,46	268,6
10. Hitachi (Японія)	387,04	230,2
11. Mobil Oil (США)	369,63	43,0
12. Daimler Benz (Німеччина)	366,17	290,0
13. British Petroleum (Великобританія)	357,28	53,2
14. Matsushita (Японія)	348,56	270,7
15. Volkswagen (Німеччина)	340,27	260,8

Джерело: L'expansion, № 608, November 1999.

Таблиця 2

ТНК – кількість по країнах (1998 р.)

Регіон / країна	Материнська компанія (країна походження)	Закордонні філії (приймаюча країна)
Високорозвинуті країни	33500	81800
Німеччина	6986	11821
США	3000	14900
Франція	2056	6870
Японія	3529	3150
Великобританія	1500	2900
Швеція	2750	2400
Швейцарія	3000	4000
Слаборозвинуті країни	2700	71300
Бразилія	700	71110
Китай	379	15966
Корея	1049	3671
Гонконг	500	2828
Тайпей	–	5733
Всього у світі (в 1996 р.)	36600	174900
Всього у світі (в 2001 р.)	63000	800000

Джерело: World Investment Report, UNCTAD, United Nations, 1998 (Доповідь про світові інвестиції, ЮНКТАД, ООН, 1998).

Порівняння 8. Загальна величина оборотів 350-ти найбільших ТНК у 1998 р. була еквівалентною близько 28% світового ВВП. Крім того, у цих компаніях була зайнята чверть усіх промислових робітників.

Порівняння 9. Відповідно до звітів ООН, усі 63 тис. материнських компаній (разом із 800 тис. своїх філій) виробляли в 1998 р. близько половини світового ВВП.

Звичайно, дані порівняння є дещо некоректними (оманливими), оскільки поняття ВВП (загальна величина доданої у процесі виробництва вартості, тобто вартість виготовленої і реалізованої продукції за мінусом витрат на сировину) суттєво відрізняється від обороту (який включає вартість ресурсів). У результаті показник країн систематично занижувався порівняно з вагою ТНК. Дані порівняння потрібно розглядати не як реальні показники, а лише як засіб приблизної оцінки величезних розмірів ТНК, їхнього впливу на виробництво та дедалі більше – на світову торгівлю.

* Припущення

III. ТНК і світова торгівля

Таким чином, розвиток ТНК може як замінювати, так і доповнювати торгівлю товарами і послугами, однак фактично всі погоджуються з тим, що ТНК у цьому процесі насправді є субститутами міжнародної торгівлі. Вони загалом є складними комплексами. Очевидно, що нині ТНК – одна з провідних сил, яка сприяла бурхливому розвитку міжнародної торгівлі протягом останніх десятиліть.

Значна частка торгових потоків Європи, Японії чи США – це торгівля всередині ТНК (intra-TNC), тобто торгівля між двома дочірніми компаніями, що належать одній материнській корпорації. Наприклад, 36% загальної вартості експорту та 43% імпорту США у 1994 р. були операціями всередині ТНК (продажі за кордон однієї філії іншій, що належать одній корпорації).

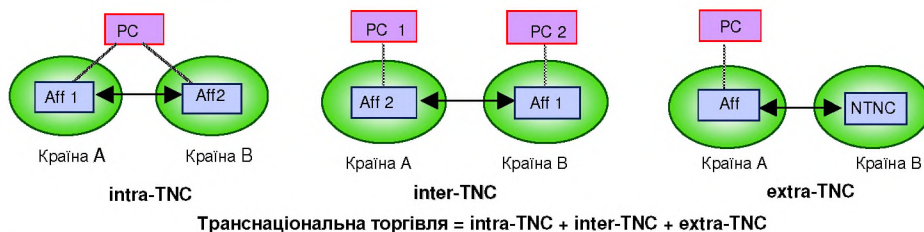
Більш того, торгівля всередині ТНК – лише частина того явища, яке я пропоную називати «транснаціональною торгівлею», маючи на увазі загальні обсяги торгівлі, частково чи повністю зумовлені діяльністю ТНК.

Така «транснаціональна торгівля» (у широкому розумінні) складається з трьох видів торгівлі:

- 1) Торгівля всередині ТНК (intra-TNC);
- 2) Торгівля між ТНК (inter-TNC), тобто торгівля між філіями двох різних ТНК;
- 3) Торгівля поза межами ТНК (extra-TNC), тобто торгівля між відділеннями ТНК і мононаціональною (не є ТНК) компанією.

Рисунок 1

Транснаціональна торгівля

Примітка: PC = Parental Company (материнська компанія),
Aff = Affiliate (філія).

Відповідно до «Огляду сучасного бізнесу» (*Survey of Current Business*), така транснаціональна торгівля становить 90% всієї зовнішньої торгівлі США. Подібна (однак не ідентична) ситуація характерна також для інших індустріальних (високорозвинутих) країн, які надають таку детальну статистичну інформацію про свої торгові потоки (наприклад, 80% у Великобританії).

З огляду на це, постає кілька запитань:

- чи можна стверджувати, що світова торгівля є все ще міжнародною, чи ця назва використовується як звична і зручна?
- чи можна розглядати світове господарство як таке, що складається з окремих націй?
- чи розчиняються нації у глобальній економіці?

На мою думку, відповідь має бути: «Ні».

Світогосподарські економічні зв'язки більше не є міжнародними. Якщо бути точнішим, то вони стали транснаціональними зв'язками в обох розуміннях префіксу транс-: перетинати/виходити за межі національних кордонів. Цю тезу я захищав 30 років тому у своїй кандидатській дисертації. Тоді це було як передбачення, яке сьогодні стало реальністю.

IV. Полеміка щодо глобалізації та національного суверенітету

В останніх публікаціях, присвячених глобалізації, чітко простежуються чотири провідні ідеї.

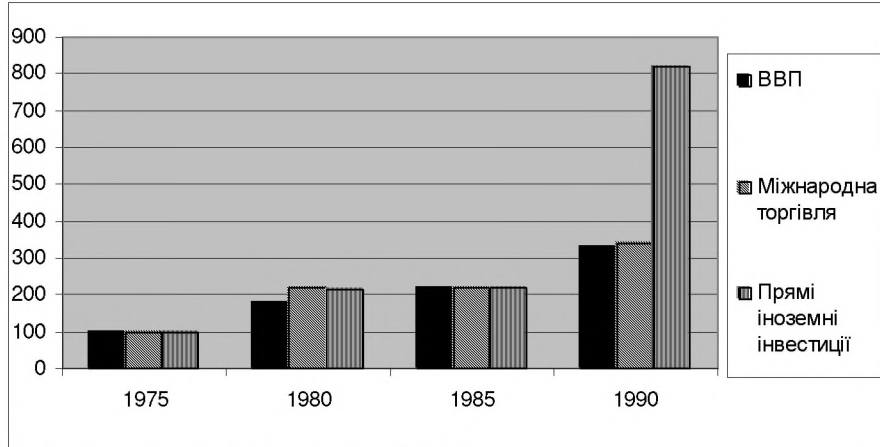
1. *По-перше, глобалізація розглядається як безпрецедентний феномен.* Таку думку, зокрема, відстоюють у своїх роботах Лоуренс, Брессанд та Іто [7], а також Болдуїн і Мартін [2].

Глобалізація – це новий стан світового устрою, передумовою якого стала технологічна революція, що відбувалася протягом 10–15 років, зокрема в інформаційному та комунікаційному секторах.

Якщо точніше, то «глобальний світ», що символізує «нову економіку», вважається зовсім новим феноменом, який з'явився всередині 1980-х рр. Деякі експерти називають точною датою народження глобальної ери 1985 р. Вибір саме 1985 р. можна пояснити за допомогою рисунків 2 і 3, на яких відображено еволюцію прямих іноземних інвестицій у світовому масштабі (порівняно з виробництвом і торгівлею).

Рисунок 2

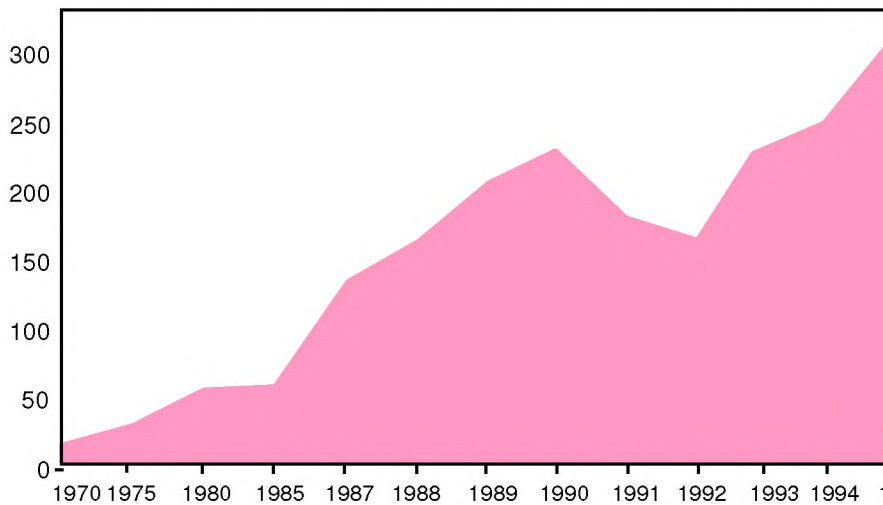
Чому глобалізація виникла всередині 1980-х рр.?
(індексні величини: 1975=100)

Джерело: ОЕСР, база даних STIID, 1991.

Рисунок 3

Прямі іноземні інвестиції – швидке зростання (млрд. дол. США)

Джерело: ОЕСР база даних STIDD, 1991 та Доповідь про світові інвестиції (World Investment Report) на основі FDI/TNC бази даних (прямі іноземні інвестиції/транснаціональні корпорації), видань різних років.

На відміну від попередніх років, у 1985 р. відбулися суттєві зміни у розвитку економічних заходів довготермінового спрямування: обсяги прямих іноземних інвестицій зросли швидше, ніж виробництва і торгівлі. Для цього нового періоду є характерним значно більше поглиблення і поширення інтеграції порівняно з попередніми роками.

2. *По-друге, глобалізація – це глобальний процес.* Це означає, що глобалізація є процесом інтеграції, який охоплює увесь світ, включаючи такі аспекти буденного життя, як торгівля, фінансові ринки, технологія, культура та ін.

Такий новий глобальний світ є не лише наслідком процесів стандартизації та уніфікації економічної сфери, а також довкілля та культури, а саме так званої «макдональдизації» різних суспільств у всіх країнах (тобто поширення американського способу життя в усьому світі).

3. *По-третє, глобалізація передбачає зменшення національного суверенітету (і зрештою, зникнення національних кордонів).* Такий новий, глобально інтегрований, світ продукує відчуття безпорадності у плані здатності націй, а точніше національних владних структур, регулювати свій розвиток всупереч зростаючій могутності глобальних ринків.

4. *По-четверте, глобалізація неминуче веде до власного глобального управління.* Внаслідок зниження національного суверенітету має виникнути нове глобальне керівництво, виходячи з окремих глобальних ринків.

Я маю на меті розглянути ці загальноприйняті експертами та теоретиками глобалізації провідні ідеї і запропонувати на противагу їм три наступні твердження:

Твердження 1. Глобалізація не є станом світового устрою. Це процес, причому, не новий, тому що він розпочався давно, щонайменше у кінці XIX ст. (див., наприклад, Бордо, Айхенгрін, Джонгву [3], Родрік [10]). На думку деяких вчених, витоки глобалізації можуть відноситися до ще більш ранніх часів (можливо, цей процес зародився разом із промисловою революцією, а може, ще у період великих географічних відкриттів у кінці XV ст.?).

Французький історик Жан Бов'є (Jean Bouvier) якось написав, що все, що вважається «новим», часто є виявом незнання історії. Це твердження якнайкраще підходить, коли йдеться про глобалізацію.

Доволі цікаве статистичне обґрунтування цієї точки зору запропонували у своїй роботі Бордо, Айхенгрін та Ірвін [3]. Автори показали, що сто років тому у деяких сферах було досягнуто майже такого ж рівня інтеграції, як сьогодні (наприклад, торговельна інтеграція, оцінена за допомогою співвідношення ВВП, сягнула майже сучасного рівня ще у 1869 р).

У літературі можна знайти й інші докази на користь цього твердження. Думка про те, що світ – це «глобальне село», яка загалом відображає суть глобалізації, була запропонована канадським соціологом Гербертом Мак-

Льюханом (Herbert MacLuhan) ще у 1962 р. (значно раніше 1985 р.). По суті цю ж саму думку висловив французький філософ Поль Валері у 1945 р., коли писав: «Сьогодні розпочинається ера кінцевого світу» [16]. Чи не є це сучасним розумінням глобалізації? Подібні висловлювання можна легко знайти у публікаціях XIX ст.

Твердження 2. Навіть якщо глобалізація – не безпрецедентне явище, то сьогодні вона стала домінуючим процесом, чого не спостерігалося у XIX ст. У багатьох сферах відбувається значне посилення взаємної залежності та глобальної інтеграції порівняно з будь-яким попереднім періодом. Така ситуація ставить перед владою нові завдання та породжує нові глобальні проблеми, передумови виникнення і шляхи розв'язання яких виходять за межі національного рівня. До таких проблем належать:

- загрози, що виникають внаслідок вирубки тропічних лісів, «парниковий» ефект (підвищення температури в результаті викидання певних газів в атмосферу) та інше, тобто проблеми, пов'язані з довкіллям;
- загроза поширення атомної зброї;
- контроль за наркотиками, епідеміями, відмиванням брудних грошей;
- боротьба з організованою злочинністю, мафіями, терористичними організаціями;
- систематичний ризик виникнення фінансових криз і перетворення їх у глобальну проблему.

Твердження 3. Незважаючи на все це, глобалізація залишається незавершеним процесом.

Про те, що процес глобалізації ще не завершено, свідчать наступні аргументи.

- Глобалізація ще далеко не глобальна. Деякі країни не беруть ніякої участі у цьому процесі, зокрема в Африці. Лише незначна частка світового населення підключена до всесвітньої мережі Інтернет. У деякі країни практично не надходять прямі іноземні інвестиції.
- Безумовно, глобалізація призводить до зниження ефективності незалежної національної політики, утруднює регулювання процесів усередині держави (і зокрема, проведення національної політики). Однак це не означає, що національні органи управління мають от-от зникнути. Навпаки, глобалізація ставить перед урядами вимогу дедалі більше застосовувати регулюючі заходи для того, щоб їхні інтервенції залишалися успішними.

- Поряд із цим, процес глобалізації вимагає зміцнення міжнародних інститутів, для того щоб посилити їхню владу (такі як МВФ, який зрештою має перетворитися на міжнародного позичальника останньої інстанції, або як СОТ) для збалансування тиску на світову економічну систему.

Таблиця 3

Кількість людей, які приєдналися до мережі Інтернет (тис. мешканців)

Гонконг	48,5
Сінгапур	30,1
Антигуа і Б.	22,7
Багами	9,7
Чилі	7,0
Корея	6,5
Домініканська Республіка	5,3
Коста-Ріка	4,3
ПАР	11,1
Єгипет	0,3
Джібуті	0,2
Марокко	0,1
Туніс	0,1
Замбія	0,1
Зімбабве	0,1

Джерело: Rapport mondial sur le development humain (Доповідь про рівень розвитку людей у світі). PNUD, Nations Unies, De Boeck Universite, 2000.

V. Висновки

Глобалізація, поза сумнівом, вимагає налагодження співпраці між національними урядами для зміцнення їх повноважень щодо прийняття рішень. Нижче наведено найбільш парадоксальні та найскладніші моменти, щодо цієї теми (співвідношення між глобалізацією і національним суверенітетом):

- парадоксальні, тому що у процесі співпраці національні уряди змушені до певної міри відмовитися від своєї незалежності для того, щоб відповідати вимогам, зумовленим посиленням глобаль-

них взаємозалежностей. Уряди змушені погоджуватися на зменшення своєї незалежності у прийнятті рішень, для того щоб утримати повноваження приймати рішення. Вони мають відмовитися від частини свого суверенітету, для того щоб зберегти цей суверенітет;

- складні, тому що проблема налагодження співпраці та «дилема в'язнів» мають багато спільного. Іншими словами, процес глобалізації, з одного боку, спонукає країни до співпраці, а з іншого, – сам ускладнює роботу країн у цьому напрямку.

Література

1. Bairoch, Paul and Richard Kozul-Wright (1998), «Globalization Myths: Some Reflections on Integration, Industrialization and Growth in the World Economy», In *Transnational Corporations and the Global Economy*, edited by Richard Kozul-Wright and Robert Rowthorn. New York: St. Martin's Press.
2. Baldwin, Richard E. and Philippe Martin (1999), «Two Waves of Globalization: Superficial Similarities, Fundamental Differences», *NBER Working Paper* 6904 (January).
3. Bordo, Michael D., Barry Eichengreen and Douglas A. Irwin (1999), «Is globalization today really different than Globalization a hundred years ago?» NBER Working Papers, #7195, June. Shorter version published in *Austrian Economic Papers*, Vol. 1 & 2 (2000).
4. Bordo, Michael D., Barry Eichengreen and Jongwoo Kim (1998), «Was There Really an Earlier Era of Financial Globalization Comparable to Today?» In Bank of Korea, *The Implications of the Globalization of World Financial Markets*, Seoul: Bank of Korea, pp.27-83.
5. Hummels, David, Dana Rapoport, and Kei-Mu Yi (1998), «Vertical Specialization and the Changing Nature of World Trade», *Economic Policy Review*, Federal Reserve Bank of New York (June), pp.79-94.
6. Krugman, Paul (1995), «Growing World Trade: Causes and Consequences», *Brookings Papers on Economic Activity* 1, pp.327-362.
7. Lawrence, Robert Z., Albert Bressand and Takatoshi Ito (1996), *A Vision for the World Economy: Openness, Diversity and Cohesion*, Washington, D.C.: The Brookings Institution.
8. O'Rourke, Kevin H., and Jeffrey G. Williamson (1999), *Globalization and History: The Evolution of a 19th Century Atlantic Economy*. Cambridge: MIT Press.

9. Rauch, James (1999), «Networks versus Markets in International Trade», *Journal of International Economics*, June.
10. Rodrik, Dani (1998), «The Debate Over Globalization: How to Move Forward by Looking Backward», unpublished *manuscript*, Harvard University.
11. Sachs, Jeffrey and Andrew Warner (1995), «Economic Reform and the Process of Global Integration», *Brookings Papers on Economic Activity* 1, pp.1-118.
12. Sandretto, René (1975), *Inégalités transnationales. Une application de la théorie des jeux*. Paris: Editions du CNRS. Paris.
13. Sandretto, René (1994), *Le commerce international*. 4th ed. Paris: Armand Colin, Cursus.
14. Soros, George (1998), *The Crisis of Global Capitalism*, New York: Public Affairs Books.
15. Summers, Lawrence H. (1998), «Reflections on Managing Global Integration», presented to the *Annual Meeting of the Association of Government Economists*, 4 January.
16. Valéry, Paul (1945), *Regards sur le monde actuel et autres essais*. Paris: Gallimard.

Стаття надійшла до редакції в лютому 2003 р.